

V žarišču

**Avtor izmišljen,
osebe
resnične**

Tomo Virk, Jože Horvat in Josip Osti o romanu *Potovanje predaleč*, ki je bil letos nominiran za nagrado Kresnik

TOMO VIRK

Jaz, ki išče

Flisarjevo *Potovanje predaleč* nas znova popelje v nezgrešljivo prepoznavni svet avtorjevega idejnega sveta, ki je najbolj odmevno udejanjenje doživel leta 1986 v romaneskni uspešnici *Čarovnikov vajenec*. »Vajenec« se po petnajstih letih vrača v Indijo, da bi znova poiskal učitelja Joganando in postal – če že ne »sam svoj mojster«, pa vsaj – znova vajenec. Energija, s katero ga je pred desetletjem in pol napolnila jogijska izkušnja, je očitno splahnela, saj prihaja obremenjen domala z istimi dvomi in predsodki kot prvič, čeprav postavi tokrat kakšno vprašanje nemara drugače. Njegov izhodiščni položaj je civilizacijska pregrada med zahodnim materializmom in vzhodno duhovnostjo oziroma med lastnim telesom in dušo, pregrada, ki jo v filozofiji unavzocha sintagma razpoka med subjektom in objektom. Kot zahodnoevropski subjekt je zaznamovan s temeljnim metafizičnim dualizmom, ki mu je še vedno veljavno obliko dal Descartes; z njegovo pomočjo človek resnico in resničnost doživlja kot »skladnost misli s predmetom«, kot ustrežanje med dvema momentoma, ki sta med seboj radikalno

razločena. Človek »z duhom«, mentalno, s pomočjo čutil dojema svet, toda manjka tisti »vmesni člen«, ki bi pojasnil, kako lahko nekaj, kar je povsem materialno, proizvede povsem duhovni učinek in narobe. Dilema, ki v izhodišču zaznamuje (s svojim lastnim Egom preobremenjenega) Egona (imenujmo ga po zgledu *Čarovnikovega vajenca* kar tako), ne pristaja na popreproščen materialistični redukcionizem, ki se v logiki zahodnega racionalizma kristalizira, denimo, v ugotovitvi, da je občutje ljubezni le odsev (in posledica) določenih kemijskih in energijskih reakcij v našem telesu.

Temu redukcionizmu postavi Egon nasproti stališče, ki pravzaprav prevladuje v moderni evropski filozofiji (pa tudi denimo v kvantni fiziki, ki je pogosta Flisarjeva referenca) in mu je legitimnost zagotovil že Husserl. Človek nikoli ne more ugledati stvari na sebi, ampak svet vedno lahko opazuje le skozi svoj lastni pogled oziroma projekcijo. Domnevno »objektivna« resničnost je pravzaprav bistveno proizvod moje »subjektivnosti«. V duhu novoveške idealistične doktrine, ki sega denimo od Huma do Schopenhauerja, bi bilo tako nemara mogoče odpraviti razcep med subjektom in objektom, saj bi se pokazalo, da je to, kar se zdi »objektivno«, le rezultat subjektivne projekcije. Egonova priljubljena igra »Predstavljam si« res nekako kaže v to smer. Ljudje si – že kot otroci – predstavljajo, kaj bi želeli postati, in to predstavljanje vedno bolj postaja dejanskost, ki oblikuje njihov življenjski svet. Egon si na letalu »predstavlja« osebe in njihove načrte, in te osebe s temi zamišljenimi načrti med zgodbo res ves čas srečuje, pač v skladu z devizo, da subjektivna konstrukcija uravnava domnevno objektivnost. Vendar se pokaže, da je »subjektivizem« prav tako nezadosten odgovor kot objektivistični redukcionizem (prav zato se Egon verjetno ponovno podaja na pot), saj pušča odprti vsaj dve dilemi. V svetu, v katerem je vse le (subjektivna) predstava, resničnost subjektu prav tako ni zagotovljena, saj nima kriterija, po katerem bi lahko razločeval med različnimi predstavami (spomnimo se zgodbe o Čuang Cuju, ki je sanjal, da je metulj, in po prebujenju ni vedel, ali je Čuang Cu, ki je sanjal, da je metulj, ali metulj, ki sanja, da je Čuang Cu); nemara še hujša težava je, da tudi pri tej naravnosti izhodiščni dualizem, ki razločuje subjekt od objekta (in posledično pripelje do redukcionizma), ni odpravljen. »Subjektivizem« ne odpravi zareze med Jazom, ki se zaveda, in Jazom, ki je – celo odlikovani – predmet, torej objekt tega (samo)zavedanja. Ta temeljni notranji razcep ima za posledico občutje nepopolnosti, nedovršenosti, nepomirjenosti, necelovitosti, razklanosti med Egom in Animo, če uporabimo izrazje *Čarovnikovega vajenca* (ponovi se – čeprav manj poudarjeno – tudi v *Potovanju predaleč*), med Jazom, ki utesnjuje in želi obvladovati, in Jazom, ki želi biti svoboden, oziroma – s Flisarjevo metaforo – med Kublaj Kanom in Markom Polom. – Skratka: Egon je obolev za svojo staro boleznijo in po petnajstih letih se vrača v Indijo po zdravilo: »čarovnika« Joganando.

Toda njegov »uk« se tokrat odvija presenetljivo drugače kot prvič. Namesto Joganande, ki ga išče po nešteti indijskih svetih mestih, sreča mlado Indijko Sumitro, ki ga nato na teh potovanjih spremlja. Čeprav je njuno srečanje sprva

videti kot obet erotično-ljubezenske zgodbe, se nekako neopazno prevesi v novo »vajensko dobo«. Sumitra, modro, čutno dekle, obenem pa prisproda Anime, Indije in Ženske, je tisti pravi učitelj, ki kot nekakšen katalizator – zgolj s svojo navzočnostjo, manj s »frontalnim poukom« – pripomore, da se Egon postopoma začne zavedati svojih iluzij in naivnih pričakovanj in da sploh začne postavljati pravo vprašanje. Nekoliko naivni in počasi dojemajoči Egon spozna, da do »ozdravitve« in »razsvetljenja« ne bo prišel, če bo vsakega mimoidočega spraševal o tem, kje bi lahko našel svojega starega učitelja, temveč le, če bo sebi zastavil vprašanja: »Kdo sem? Je Bog? Kaj je svet? Kako živeti? ... Sem sposoben ljubiti?«

Potovanje Egona in Sumitre je – tako kot v metaforičnem smislu potovanje Marka Pola – potovanje od enega svetišča do drugega, od ene legende do druge, od ene življenjske modrosti do druge. Na tej poti Egon polagoma ugotavlja, kaj je tokratna naloga učenca. Da bi odpravil svojo željo (to ni nujno isto kot »ustreči želji«), mora najprej »spoznati, kdo je«. V naslednjem koraku se mora prepustiti življenju v njegovi polnosti; ne sme hladata za prihodnjim ciljem, ampak znati užiti življenje, ki vedno že je. In na tej poti se mu razpre spoznanje, da je Bog, ki ga išče, veliki Bog, ki zahteva, da pobije vse manjše bogove, pravzaprav ljubezen. Prav ta uvid v transcendentalno naravo ljubezni mu nazadnje pomaga končati potovanje, na katerem je večkrat zašel že predaleč. Spozna, »kdo je«; kljub ljubezni do Indije (Sumitre) in zavračanju evropskega racionalizma, empirizma in materializma ostaja zaznamovan z novoveškim metafizičnim dualizmom. Za razliko od Jaya, protagonista Blatnikove zgodbe *Kioto*, ki izpljuva pogoltnjeno gosenco – z njenim zaužitjem naj bi dokazal budistično idejo vsepovezanosti z naravo –, Egon sicer poje košček svete hrane, ki mu je padel na umazano tla, in s tem daje vtis, da je spoznal povezanost vseh reči v vsenavzočem življenju. (Ta vtis nekako potrjuje tudi njegova »heksagramska«, holistična metoda iskanja, različica – če operiramo z indijskim toposom – Indrove mreže.) Vendar konec romana pokaže, da se vendarle ne zmore – s svojega gledišča pasivno – prepustiti življenju, čeprav to pomeni, da pristaja na trpljenje in bolečino; skratka, ostaja Ego(n): »Predajam se ... Ali tudi zmagujem, ne vem ... Toda sprevidel sem, da je lepše biti nevrotik kot Buda. Napetost notranjih nesoglasij je grozna, lahko pa je ustvarjalna. In to mi je všeč. Potovati je lepše kot priti na cilj; zdraviti se je bolj zdravo kot biti ozdravljen. Morda je popolno zdravje samo oblika bolezni; morda prinese osvobojenje s seboj odgovornost, ki postane nova, še hujša nesvoboda. Morda je največja svoboda v zavesti, da je skrivnost eksistence nedoumljiva. In morda je želja, da bi jo vendarle doumeli, kazen, ki nam jo je Bog naložil po izgonu iz raja.« Indija (Sumitra) torej ni tisto čudežno zdravilo, ki bi ga lahko ozdravilo njegove razklanosti, nemira, hrepenenja in trpljenja. Pa vendar ga nekako ozdravi: pomaga mu odgovoriti na najbolj žgoče vprašanje: »Kdo sem? Kateri Jaz je pravi?«

Odgovor, ki ga ponuja *Potovanje predaleč*, je nedvoumen in – kot se zdi – tokrat dokončen:

Marco Polo. Tisti, ki išče.